

НЕОПУБЛІКОВАНА РОБОТА Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО ПРО ВПЛИВИ СХІДНОГО (КОЧІВНИЦЬКОГО) СВІТУ НА ДАВНЬОРУСЬКУ ІСТОРІЮ

Серед дослідників Південної України та запорозького козацтва посідає почесне місце ім'я Дмитра Івановича Яворницького (Д. І. Еварницького) (1855–1940). Його наукова спадщина та основні віхи професійної біографії доволі широко висвітлені в сучасній вітчизняній історіографії. Нашою ж метою є представити маловідому неопубліковану розвідку цього майстра, яка в узагальнюючій формі характеризує його погляди на роль східного (кочівницького) світу в давньоруській та українській історії.

Рукопис (чернетка) зберігається в Інституті Рукопису ЦНБ ім. В. В. Вернадського НАН України (Ф. І, спр. 22015, 3 арк. із зворотами). Розвідка написана російською і має назву «Значение степняков в исторической жизни русского народа». Текст має значні виправлення та вставки. В цілому виклад послідовний, охоплює основні віхи давньої історії Русі від IX ст. до виникнення козацтва, із історичною перспективою наслідків тривалих впливів кочівницького (переважно тюркського) оточення на східних слов'ян. Розвідка (за даним рукописом) не містить загального висновку. За формою викладу текст, найбільш вірогідно, є основою для лекції або публічного виступу.

Текст датується 1900-ми роками і відбиває певні ідеологічні та методологічні засади автора, що знаходяться в загальному руслі тогочасної російської імперської історіографії. Використання Д. Яворницьким відповідної термінології та концептуальних схем російської історії безпосередньо можна пов'язати із впливом особи та наукового авторитету ліберального російського історика В.Й. Ключевського, який відіграв важливу роль у житті українського науковця.

Справа в тому, що після закінчення Харківського університету, молодий учений не зміг продовжити свої дослідження з історії запорозького козацтва ані в Україні, ані в столиці імперії і був змушений відправитися 1891 р. на археологічні розкопки в Ташкент. Під час фактичного трирічного «заслання» в Середній Азії він вивчав місцеву історико-топографічні та культурні особливості, а також продовжував роботу над історією Запорожжя. Надалі молодий історик переїхав до Варшави, а восени 1898 р. за допомогою В.Й. Ключевського влаштувався приват-доцентом Московського університету.

* Доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії та історіографії Херсонського державного університету.

** Кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та історіографії Херсонського державного університету.

Тим часом друком виходять його основні праці з історії запорозького козацтва, в тому числі «Історія запорозьких козаків» в 3-х томах (СПб., 1892–1897).

1901 р. Д. Яворницький захистив дисертацію на звання магістра російської історії, правда, не в Москві, а в Казані.

Лише 1902 р. Дмитру Івановичу вдалося повернутися в Україну, саме до Катеринославу, де він і докладав надалі зусиль на ниві наукової та науково-організаційної діяльності.

Публікація даного історіографічного джерела дозволить деталізувати інтелектуальну біографію Д. Яворницького, реконструювати його історичні та історіософські погляди на взаємини слов'янського та кочівницького світів. Безпосереднє знайомство Д. Яворницького із традиційним Сходом вплинуло і на його наукові погляди. Давню Русь він бачить як «міст» між Європою та Азією, яка сприйняла як східну, так і західну культуру. В даній розвідці вчений намагається систематизувати східні впливи на давньоруську історію на «негативні» та «позитивні», при чому до останніх він відносить виникнення такого явища як козацтво.

Текст опубліковано мовою оригіналу, збережено знаки пунктуації. Явні описки виправлено. Старі кириличні літери замінені сучасними відповідниками, твердий знак наприкінці слів опущено. Здійснено композиційне членування авторського тексту.

Закінчення аркушів позначено двома косими рисками в середині чи наприкінці тексту, перед якими проставлені квадратні дужки з порядковими номерами аркушів архівного зібрання (із зазначенням зворотів).

Розшифровані слова подано в квадратних дужках. Непрочитані в тексті слова і фрагменти документу позначено трьома крапками в квадратних дужках.